



٧٨ / ٧٥

١٩٧٤

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده حقوق

حق بر آب آشامیدنی سالم از دیدگاه حقوق بین الملل

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد حقوق بین الملل

استاد راهنما
دکتر اردشیر امیر ارجمند

استاد مشاور
دکتر محمد حسین زارعی

نگارنده
مرضیه قبادی

۱۳۸۷ / ۱ / ۲۵

۱۵۱۳۸۷

وزارت اطلاعات و ارتباطات
توسعه ارتباطات

نام: مرضیه

نام خانوادگی: قبادی

رشته تحصیلی: حقوق بین‌الملل

موضوع: حق بر آب آشامیدنی سالم از دیدگاه حقوق بین‌الملل

تاریخ فراغت از تحصیل: ۸۶/۱۰/۲۳

استاد راهنما: دکتر اردشیر امیر ارجمند

چکیده:

یکی از مهم‌ترین بحران‌هایی که بشر در حال حاضر با آن روبروست عبارتست از بحران آب آشامیدنی سالم. دولتهای معاصر امروزه با این پرسش روبرو هستند که چگونه باید این بحران را مدیریت نمایند. راه‌های مختلفی برای مدیریت این بحران وجود دارد مانند راه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی. اما یک راهکار مهم برای مقابله با این بحران نیز عبارتست از راهکار حقوقی. بدین معنا که حق بر آب آشامیدنی سالم برای افراد به رسمیت شناخته شود. در این پایان‌نامه به این نکته پرداخته می‌شود که آیا در نظام حقوق بین‌الملل معاصر، حق بر آب آشامیدنی سالم برای افراد به رسمیت شناخته شده است یا خیر؟ و در صورتی که این حق به رسمیت شناخته شده است چه ضمانت‌اجراهایی برای این حق وجود دارند؟ تکالیف بازیگران دولتی و غیردولتی در راستای تحقق این حق چه می‌باشند؟

این پایان‌نامه از چهار بخش تشکیل می‌گردد. در بخش نخست، مبانی و بنیادهای حق بر آب آشامیدنی سالم را مورد بررسی قرار داده‌ایم. در بخش دوم این حق را در نظام حقوق بشر مورد بررسی قرار داده‌ایم و به بررسی این نکته پرداخته‌ایم که آیا می‌توان این حق را به عنوان یکی از حقوق بشر قلمداد نمود. در بخش سوم حق یاد شده را در نظام حقوق محیط زیست بررسی نموده‌ایم و در فصل چهارم به بررسی حق یاد شده در قلمرو حقوق بشر دوستانه بین‌المللی پرداخته شده است. بررسی حق بر آب در این چهار حوزه نشان می‌دهد که حق بر آب امروزه به عنوان یک حق نرم و قوام نیافته قابلیت شناسایی دارد.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
فصل اول: کلیات.....	۶
بخش اول: مفهوم حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۷
بخش دوم: محتوای حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۸
مبحث اول: کمیت آب.....	۹
مبحث دوم: کیفیت آب.....	۱۲
مبحث سوم: قابلیت دسترسی به آب.....	۱۳
مبحث چهارم: عدم تبعیض در دسترسی به آب.....	۱۶
بخش سوم: مبانی حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۱۷
مبحث اول: مبانی فلسفی و حقوقی حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۱۸
مبحث دوم: مبانی زیست شناختی و فرهنگی حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۲۰
بخش چهارم: منابع حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۲۲
مبحث اول: منابع ماهوی حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۲۲
مبحث دوم: منابع صوری حق بر آب آشامیدنی سالم.....	۲۳

بخش پنجم: سیر تحول تاریخی حق بر آب آشامیدنی سالم	۲۵
مبحث اول: حق بر آب آشامیدنی سالم پیش از دهه ۷۰	۲۵
مبحث دوم: حق بر آب آشامیدنی سالم پس از دهه ۷۰	۲۹
فصل دوم: حق بر آب آشامیدنی سالم در قلمروی حقوق بشر	۳۲
بخش اول: جایگاه حق بر آب در نظام حقوق بشر	۳۵
مبحث اول: تعریف، مبنا و نسل‌های سه گانه حقوق بشر	۳۵
مبحث دوم: ارتباط حق بر آب و سایر حقوق بشر	۳۸
بخش دوم: جایگاه حق بر آب آشامیدنی سالم در منابع حقوق بشر	۵۱
مبحث اول: اسناد بین‌المللی	۵۱
مبحث دوم: عرف و رویه قضایی بین‌المللی	۶۴
فصل سوم: حق بر آب آشامیدنی سالم در قلمرو حقوق محیط زیست	۷۱
بخش اول: تعریف، تاریخچه و منابع حقوق محیط زیست	۷۲
مبحث اول: تعریف حقوق محیط زیست	۷۲
مبحث دوم: تاریخچه حقوق محیط زیست	۷۴
مبحث سوم: منابع حقوق محیط زیست	۷۸

بخش دوم: جایگاه حق بر آب آشامیدنی سالم در منابع حقوق محیط زیست.....	۷۹
مبحث اول: اسناد بین‌المللی.....	۷۹
مبحث دوم: اصول حقوقی.....	۸۹
مبحث سوم: رویه قضایی بین‌المللی.....	۹۶
فصل چهارم: حق بر آب آشامیدنی سالم در قلمرو حقوق بشر دوستانه.....	۱۰۲
بخش اول: ارتباط میان آب و مخاصمات مسلحانه بین‌المللی.....	۱۰۳
مبحث اول: آب به منزله غایت مخاصمه و آب به مثابه ابزار جنگ.....	۱۰۳
مبحث دوم: مخاصمات مسلحانه بین‌المللی معاصر و حق بر آب.....	۱۰۶
مبحث سوم: گستره موضوعات و اشیای مورد حمایت.....	۱۰۹
بخش دوم: جایگاه حق بر آب آشامیدنی سالم در منابع حقوق بشر دوستانه.....	۱۱۲
مبحث اول: اسناد بین‌المللی.....	۱۱۲
مبحث دوم: عرف و اصول کلی حقوق.....	۱۲۱
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۳۴
منابع و مآخذ.....	۱۳۹

آب آشامیدنی سالم، یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشر است و در اهمیت و اساسی بودن آن برای بشر به هیچ وجه نمی‌توان تردید کرد. از سوی دیگر یکی از بزرگترین بحران‌هایی که بشر در حال حاضر با آن روبروست، عبارتست از بحران آب آشامیدنی سالم. این بحران امروزه به طور جدی بخش عظیمی از جمعیت جهان را تهدید می‌نماید و انتظار می‌رود در سالهای آینده بخش بیشتری از جمعیت جهان با این بحران روبرو شوند. جمعیت رو به رشد جهان از یک سو و کمبود فزاینده منابع آب آشامیدنی سالم از سوی دیگر منجر به این شده است که مشکلات عدیده‌ای برای بشر امروز پدید آید. کم آبی و بی آبی در بسیاری از نقاط جهان، استفاده از آب تصفیه نشده توسط تعداد زیادی از مردم و در نتیجه بیماریهای ناشی از استفاده از اینگونه آبها و نیز جنگ‌ها و نزاع‌های داخلی و بین‌المللی در بسیاری از نقاط جهان برای بدست آوردن منابع آب از مهم‌ترین این مشکلات به شمار می‌روند.

مسائل فوق دولتها را با این پرسش مواجه ساخته است که برای مقابله با بحران یاد شده چه راهکارهایی لازم است اتخاذ گردد؟ پاسخ‌هایی که به این پرسش داده می‌شود بسیار متفاوت است. از مدیریت بهینه منابع آب گرفته تا همکاریهای بین‌المللی در زمینه تأمین منابع آب آشامیدنی سالم و حفظ آنها. به عبارت دیگر می‌توان برای مقابله با بحران آب آشامیدنی سالم از رویکردهای گوناگونی استفاده نمود. رویکرد مدیریتی، رویکرد اقتصادی، رویکرد سیاسی و مانند آن. از میان این پاسخ‌های متفاوت یک پاسخ نیز عبارتست از اتخاذ رویکردی حق محور نسبت به مسأله آب آشامیدنی سالم و طرح آب آشامیدنی سالم به عنوان یک حق بشری. این رساله در پی بررسی و تبیین این رویکرد و بیان نقاط قوت و ضعف آن است.

در بررسی رویکرد حق محور نسبت به آب آشامیدنی سالم، پاسخ به سه پرسش دارای اهمیت اساسی

است:

۱. معنا و مفهوم رویکرد حق محور نسبت به آب آشامیدنی سالم (حق بر آب آشامیدنی سالم)

چیست؟

۲. آیا رویکرد یاد شده در پاسخگویی به بحران آب آشامیدنی سالم دارای کارایی و اثر بخشی

می‌باشد؟

۳. آیا رویکرد یاد شده دارای سازگاری و هماهنگی با نظام حقوقی بین‌المللی معاصر می‌باشد یا

خیر؟

پرسش نخست را می‌توان یک پرسش پیشینی دانست. بدین معنا که برای یافتن پاسخ آن به منابع شکلی حقوق بین‌الملل اعم از عرف، معاهده و سایر موارد مراجعه نمی‌گردد. بلکه بر اساس مبانی فلسفی و نظری حقوقی و نیز بر مبنای برخی واقعیت‌های زیست‌شناختی و جامعه‌شناختی سعی می‌گردد که به این پرسش پاسخ داده شود که حق بر آب تا چه حد و به چه میزانی باید برای بشر شناسایی شود؟ به عبارت دیگر در مقام پاسخگویی به پرسش یاد شده در پی بیان این مطلب نیستیم که در نظام حقوقی بین‌المللی حق بر آب تا چه حد به رسمیت شناخته شده است، بلکه در پی بیان این مطلب هستیم که نظام یاد شده حق مزبور را تا چه حد بایستی به رسمیت بشناسد و حدود و ثغور آن چه باید باشد. بر این اساس نوع گزاره‌ها در پاسخ به پرسش یاد شده، تجویزی در برابر توصیفی خواهد بود.

پرسش دوم اما نیازمند پاسخی تحلیلی است. در پاسخ به این پرسش ابتدا لازم است که دو جهان مفروض در نظر گرفته شود. در نخستین جهان، حق بر آب آشامیدنی سالم به رسمیت شناخته نمی‌شود و هیچ ادعای حقوقی در رابطه با آب آشامیدنی سالم قابل طرح نخواهد بود. در دومین جهان، آب به عنوان یک حق بشری در نظر گرفته می‌شود و از آن تضمین و حمایت حقوقی به عمل می‌آید. پس از تصور دو جهان یاد شده لازم است بر اساس مبانی نظری حقوقی، قضاوتی ارزشی و کارکردی میان آن دو به عمل آید. بدین بیان در میان دو جهان یاد شده، کدام جهان است که به نحو کارا تر و موثرتری با بحران آب

روبرو می‌شود و به نیازهای افراد بشر در این زمینه پاسخ می‌گوید. بدیهی است پاسخ به این سوال نیز در زمره گزاره‌های پیشینی قرار می‌گیرد.

طرح پرسش سوم خود وابسته به این است که در پرسش دوم به این پاسخ دست یافته باشیم که جهانی که در آن حق بر آب به رسمیت شناخته می‌شود مطلوب‌تر از جهانی است که در آن چنین حقی به رسمیت شناخته نمی‌گردد. با چنین فرضی آنگاه این پرسش مطرح می‌گردد که آیا در نظام حقوقی بین‌المللی موجود، حق بر آب آشامیدنی سالم به رسمیت شناخته شده است؟ آیا اسناد بین‌المللی موجود اعم از معاهدات و غیر آن و نیز عملکرد دولتها، حکایت از به رسمیت شناخته شدن حق بر آب آشامیدنی سالم می‌نمایند؟ برای به رسمیت شناخته شدن حق بر آب آشامیدنی سالم در حقوق بین‌الملل به طور کامل چه اقداماتی باید انجام گردد و چه اصلاحاتی در این نظام باید صورت گیرد؟ همان گونه که ملاحظه می‌گردد، پاسخ به پرسش‌های فوق مستلزم بیان گزاره‌هایی پسینی و مبتنی بر اسناد و منابع بین‌المللی موجود است.

از سوی دیگر رویکرد حق محور نسبت به آب را می‌توان از سه منظر مورد مطالعه و بررسی قرار داد. این سه منظر عبارتند از منظر حقوق بشر، منظر حقوق محیط زیست و منظر حقوق مخاصمات مسلحانه. به عبارت دیگر حق بر آب، در سه شاخه از شاخه‌های حقوق بین‌الملل تجلی و ظهور پیدا می‌نماید. در هر یک از این سه شاخه مجموعه‌ای از اسناد و قواعد حقوقی وجود دارند که به نحوی از انحا با مسأله حق بر آب آشامیدنی سالم مرتبط می‌باشند.

حق بر آب با حقوق بشر دارای ارتباط است. چرا که می‌توان آن را به عنوان یکی از لوازم حق بر حیات در نظر گرفت. همچنین حق بر آب دارای مشابهت بسیار زیادی با حق بر غذاست که از حقوق شناخته شده بشر است. علاوه بر این بسیاری از دیگر حقوق شناخته شده بشر مانند حق بر بالاترین استاندارد قابل دستیابی در زندگی، بدون وجود حق بر آب آشامیدنی سالم قابل تصور نیستند.

حق بر آب با حقوق محیط زیست نیز دارای ارتباط است چرا که آب و منابع آن یکی از مهم‌ترین اجزا و عناصر محیط زیست بشری را تشکیل می‌دهد و لذا قواعدی که برای حفظ و حراست از محیط زیست بشری وضع شده‌اند، بر حق بر آب آشامیدنی سالم نیز اثر مستقیم خواهند داشت. بخش عمده‌ای از قواعد و اسناد حقوق بین‌الملل محیط زیست به حفاظت از منابع آب در طبیعت اختصاص دارد.

ارتباط حق بر آب آشامیدنی سالم با حقوق بشر دوستانه عمدتاً در حقوق بشر دوستانه بین‌المللی متجلی می‌گردد. اساس قواعد این شاخه از حقوق را این اصل تشکیل می‌دهد که حق طرفین متخاصم در انتخاب شیوه‌ها و ابزارهای جنگی نامحدود نمی‌باشد. یکی از این محدودیت‌ها این اصل است که طرفین متخاصم حق ندارند اقدام به نابودی منابع و تأسیسات آب نمایند و همچنین دارای این حق نمی‌باشند که جمعیت غیر نظامی را از دسترسی به آب آشامیدنی سالم بازدارند.

رساله حاضر در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل نخست به بیان کلیات مربوط به حق بر آب آشامیدنی سالم می‌پردازیم و برخی از پرسش‌های بنیادین در رابطه با حق بر آب آشامیدنی سالم و کارایی و اثر بخشی رویکرد حق محور نسبت به آب آشامیدنی سالم را مورد بررسی قرار می‌دهیم. در فصل دوم به بررسی حق بر آب آشامیدنی سالم در نظام حقوق بشر می‌پردازیم و منابع حقوق بین‌المللی بشر در این رابطه را مورد بررسی قرار می‌دهیم. در فصل سوم به بررسی حق بر آب آشامیدنی سالم در نظام حقوق بین‌الملل محیط زیست می‌پردازیم و در چهارمین و واپسین فصل به بررسی حق بر آب آشامیدنی سالم در حقوق بشر دوستانه می‌پردازیم.

ذکر این نکته ضروری است که در رابطه با موضوع حاضر تاکنون تحقیق خاصی به زبان فارسی انجام نشده است و در منابع انگلیسی نیز تحقیق جامعی در باب موضوع یاد شده انجام نگشته است و تنها برخی از ابعاد حق بر آب آشامیدنی سالم در چند مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. تحقیق حاضر نخستین اثر

به زبان فارسی است که به بررسی حق بر آب آشامیدنی سالم می‌پردازد و این بررسی را با دیدگاهی نسبتاً جامع و با در نظر گرفتن ابعاد گوناگون حق بر آب آشامیدنی سالم انجام می‌دهد.

در خاتمه لازم به ذکر است که تحقیق حاضر به عنوان نخستین اثری که در این خصوص تنظیم می‌گردد قطعاً دارای نقایص و کاستی‌هایی خواهد بود که امید است با بررسی‌های بعدی در دوره‌های آموزشی آتی و ادامه مطالعات در این رابطه به تدریج از این نقایص کاسته گردد. نگارنده بر خود لازم می‌داند از زحمات و مشاوره‌های اساتید راهنما و مشاور جناب آقای دکتر اردشیر امیر ارجمند و جناب آقای دکتر محمد حسین زارعی کمال تشکر را به عمل آورد.

این بخش با تعریف حق بر آب آشامیدنی سالم آغاز می‌گردد. سپس مفهوم و مبانی این حق را مورد بررسی قرار می‌دهد و در ادامه به بیان سیر تحول تاریخی آن می‌پردازد. پس از آن محتوای این حق مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

بخش اول: مفهوم حق بر آب آشامیدنی سالم

در بررسی یک حق، نخستین کاری که باید انجام داد عبارتست از تعریف آن حق. تعریف حق باعث می‌شود که درک و دریافتی اجمالی از آن در ذهن خواننده شکل گیرد و سایر مطالب راجع به حق (از جمله محتوا، پیشینه تاریخی و منابع راجع به آن) را با آگاهی و بصیرت بیشتری دنبال نماید. تعریف، باید واجد ویژگی‌های خاصی باشد که از جمله مهم‌ترین جامعیت و مانعیت می‌باشد.

حق بر آب آشامیدنی سالم را می‌توان به صورت زیر تعریف نمود:

"حق بر آب آشامیدنی سالم عبارتست از حق همه افراد بشری بدون تبعیض (از حیث جنسیت، نژاد، زبان و مانند آن) بر دسترسی به میزان کافی از آب آشامیدنی که از جهت کبفی قابل استفاده برای برآورده ساختن نیازهای اساسی انسانی وی (برای نوشیدن و پخت غذا) باشد به نحوی که دستیابی به آب یاد شده، مستلزم تحمل مشقت و سختی غیر متعارف خواه از جهت فیزیکی و خواه از جهت هزینه‌ها نباشد. حق یاد شده از حقوق ذاتی و لاینفک انسانهاست (حقوق بشر) و با حفظ محیط زیست ملازمه دارد (حقوق محیط زیست) و در کلیه شرایط و موقعیت‌ها حتی در مخاصمات مسلحانه احترام به آن ضروری است (حقوق مخاصمات)."

براساس تعریف فوق، عناصر زیر را می‌توان برای حق بر آب آشامیدنی سالم برشمرد:

۱. کمیت آب

۲. کیفیت و قابلیت استفاده از آب

۳. قابلیت دسترسی

۴. عدم تبعیض

برای آشنایی بیشتر با مفهوم حق بر آب آشامیدنی سالم، لازم است عناصر فوق‌الذکر، با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار گیرند.

۴ عنصر برشمرده شده در بالا را می‌توان عناصر متشکله مفهوم حق بر آب آشامیدنی سالم دانست. در اینجا با معرفی و شرح موجزی از آنها سعی می‌گردد که آشنایی مقدماتی با مفاهیم یاد شده حاصل گردد.

۱. مقدار آب: برخورداری از آب آشامیدنی سالم در مقابل مفهوم کم آبی و یا بی‌آبی قرار دارد. نخستین وظیفه‌ای که بر اساس این حق بر عهده دولت‌ها قرار می‌گیرد این است که با دو پدیده کم آبی و بی‌آبی مقابله نمایند. هرچند مفهوم بی‌آبی روشن است و بی‌آبی مطلق کمتر وجود پیدا می‌کند چون در مدت کوتاهی منجر به مرگ انسانها خواهد شد اما مفهوم کم آبی نیاز به تبیین دارد. چرا که این مفهوم، یک مفهوم نسبی است و برای تشخیص آن باید معیارهای دقیقی وجود داشته باشد.

۲. کیفیت آب: صرف وجود آب کافی به معنای تحقق حق بر آب آشامیدنی سالم نمی‌باشد. بلکه لازم است که آب موجود، از کیفیت لازم هم برخوردار باشد. این کیفیت به طور کلی عبارتست از فقدان آلاینده‌ها در آب. تأمین آب دارای کیفیت مناسب برای آشامیدن و پختن غذا فرایندی بسیار پیچیده است و نیاز به تکنولوژی بالایی برای تصفیه دارد. در این راستا لازم است که اولاً منابع آب آشامیدنی، از معرض آلودگیها دور باشند و ثانیاً با استفاده از امکانات تصفیه آب و دانش متخصصان، آب مصرفی مردم را به نحو مناسبی تصفیه نمود.

۳. قابلیت دسترسی: صرف وجود آب کافی که دارای کیفیت لازم هم باشد، برای تحقق حق بشر بر آب کفایت نمی‌کند. بلکه لازم است که آب، در دسترس افراد قرار داشته باشد. یعنی این که افراد بتوانند از آب استفاده کنند. یکی از گونه‌های دسترسی عبارتست از دسترسی اقتصادی. بدین معنا که آب، آنقدر گران نباشد که افراد به خاطر فقر مالی از دسترسی به آن محروم گردند. گونه دیگر دسترسی

عبارتست از این که آب آشامیدنی، در محلی دور از محل سکونت افراد قرار نداشته باشد و افراد برای تهیه آب سالم، دچار مشقت و سختی غیر متعارف نگردند. این نوع از دسترسی را دسترسی فیزیکی می‌نامند. بدیهی است که برای تبیین هر یک از این دسترسی‌ها هم نیاز به معیارها و موازین دقیقی وجود دارد.

۴. **عدم تبعیض:** حق بر آب آشامیدنی سالم، یکی از حقوق بشر است و بنابراین باید بدون تبعیض نسبت به تمامی افراد، اعمال گردد.^۱ نمی‌توان در رابطه با این حق، برخی افراد را بر برخی دیگر برتری داد و یا این که تبعیض جنسیتی، ملیتی، نژادی و مانند آن قایل شد.

بخش دوم: محتوای حق بر آب آشامیدنی سالم

حق بر آب را می‌توان به سه گونه حق تقسیم کرد. این سه گونه به ترتیب عبارتند از آب برای حیات؛ آب برای شهروندان و آب برای توسعه. آب برای حیات عبارتست از آن مقداری از آب که برای برآورده ساختن نیازهای اساسی و پایه‌ای هر فرد ضرورت دارد. نیازهای اساسی و پایه‌ای عبارتند از آشامیدن، پختن غذا و بهداشت فردی. این حق بر دو گونه دیگر حق بر آب تقدم دارد و در مواردی که آب کافی برای برآورده ساختن تمام گونه‌های حق بر آب وجود نداشته باشد، ابتدا باید این حق را برآورده ساخت. این حق در زمره حقوق بشر محسوب می‌شود و بر سایر حقوق نیز مقدم است. به عنوان مثال این حق بر حق بر محیط زیست و یا حق بر توسعه تقدم دارد و نمی‌توان به منظور حفاظت از محیط زیست، این حق را مورد انکار قرار داد. تأمین این حق وظیفه دولت است و دولت نمی‌تواند از این وظیفه شانه خالی کند و یا این که این امر را به دیگری واگذار نماید. آب برای شهروندان عبارتست از تأمین آب برای اموری که دارای منفعت عمومی هستند. در اینجا بحث از حق فردی بر آب یا حقوق بشر مطرح نمی‌باشد. بلکه مباحثی مانند آب برای بهداشت عمومی و نه بهداشت فردی و یا آب برای حفظ محیط زیست را در بر می‌گیرد. اجرای این نوع از حق بر آب لزوماً وظیفه دولت نمی‌باشد بلکه می‌توان آن را به عهده برخی از نهادهای عمومی غیر دولتی گذاشت. این قسم از حق بر آب از حقوق بشر نمی‌باشد و در مرحله دوم از

¹ Universal Declaration of Human Rights, Art2

اولویت قرار دارد. قسم سوم حق بر آب عبارتست از آب برای توسعه. حق بر آب برای فعالیت‌های اقتصادی در این دسته قرار می‌گیرد. این نوع از حق بر آب در آخرین مرحله از تقدم قرار می‌گیرد و در خصوص آن شرط است که با حفظ محیط زیست تعارض نداشته باشد. تأمین این حق را می‌توان به بخش خصوصی واگذار نمود.^۲

آنچه در این قسمت مورد بررسی قرار می‌گیرد عبارتست از حق بر آب آشامیدنی سالم که در زمره اولین گونه از موارد فوق‌الذکر قرار می‌گیرد. در سطور ذیل، بر آنیم که محتوای حق بر آب و به عبارت دیگر، عناصر تشکیل دهنده آن را شناسایی نماییم. این عناصر به ترتیب عبارتند از:

کمیت آب

کیفیت آب

قابلیت دسترسی

قابلیت پرداخت

مبحث اول: کمیت آب

مقدار آب مورد نیاز برای حاجات مختلف، یک موضوع فنی و تکنیکی است. تفسیر عام شماره ۱۵^۳ در خصوص حق بر آب (که از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی در مورد حق بر آب است و به تفصیل به بررسی حق بر آب می‌پردازد) نیز مقدار آب مورد نیاز برای تحقق این حق را مشخص نکرده است. در عوض بیان نموده است که آب، باید برای استفاده‌های شخصی و خانگی کفایت نماید و اشاره می‌کند به رهنمودهای سازمان بهداشت جهانی در مورد حق بر آب. این استفاده معمولاً شامل آشامیدن، فاضلاب شخصی، شستن لباسها و آماده سازی غذا و بهداشت خانگی و شخصی است.^۴ به هر حال رسیدن به

^۲ *The right to water: from concept to implementation*. World water council 2006
At: <http://www.worldwatercouncil.org> . p14

^۳ توضیحات بیشتر در مورد این تفسیر در بخش دوم همین نوشتار آمده است.

^۴ General Comment No.15, Para 12 (a)

اجماعی در خصوص میزان آب مشکل است چرا که این مقدار، بر اساس شرایط اقلیمی، امکانات بهداشتی موجود و رفتارهای طبیعی مردم، آداب و رسوم مذهبی و فرهنگی آنان و غذایی که می‌پزند و لباسی که می‌پوشند می‌تواند متغیر باشد.

بعضی از مدافعان حق بر آب برای مشخص کردن میزان آب مورد نیاز، نوعی ترس دارند و معتقدند که مشخص کردن یک حداقلی از آب منجر به کاهش میزان قابلیت دسترسی آب بوسیله افراد در اجتماعاتی شود که در آنها یک استاندارد حداقلی بالاتر وجود دارد.^۵ سازمان بهداشت جهانی و بانک جهانی ۲۰ تا ۴۰ لیتر آب را برای هر فرد روزانه پیشنهاد داده‌اند که شامل تأمین آب برای رفع نیازهایی چون پختن غذا، استحمام و نظافت ابتدایی نیز می‌شود.^۶

جدول شماره ۱: نیازهای پایه‌ای آب برای هر فرد^۷:

مقدار پیشنهادی برای هر فرد در روز	هدف
۵ لیتر	آشامیدن
۲۰ لیتر	فاضلاب
۱۵ لیتر	استحمام
۱۰ لیتر	تهیه غذا

⁵ *Frequently Asked Questions about Human Rights* at :

<http://www.righttowater.org-uk>

⁶ Erdil Slim, *The Human Right to Water?*, June 2006, at:

<http://www.iehei.org/dheei/istanbul/memories/GUVENER.pdf> , P43

⁷ Gleick.H.Peter, *The Human Right to Water* 1996 at:

<http://www.elsevier.com/locate/watpol>, P496

در اینجا تأمین آب برای نیازهایی چون آشامیدن و پختن مورد توجه قرار گرفته است. در صورتی که آب، برای اهداف دیگری همچون کشاورزی، آبیاری و استفاده‌های صنعتی هم مورد نیاز می‌باشد که گرچه برای تضمین و تأمین یک استاندارد کافی زندگی فعالیت‌های مهمی به شمار می‌آیند، اما مقدار بیشتری از آب برای تأمین این اهداف مورد نیاز می‌باشد و واضح است که حق بشر بر آب این اهداف را مورد پوشش قرار نمی‌دهد. بنابراین از آنجایی که آب یا خدمات آب محدود هستند، مقدماً باید صرف برآورده سازی نیازهای پایه‌ای افراد شده و آب برای استفاده‌های صنعتی و آبیاری باید بعد از برآورده سازی نیازهای پایه‌ای تأمین شود.

این دیدگاه بوسیله کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد در تفسیر عام شماره ۱۵ آن کمیته تصویب شده و در آنجا تأکید گردید که دیگر استفاده‌های از آب بوسیله سایر حقوق بشر مربوط به هر کدام حمایت خواهد شد. برای مثال حق بر غذا شامل آب مورد نیاز برای پخت غذا نیز می‌گردد یا حق بر سلامتی شامل آب مورد نیاز برای سلامتی افراد و حق بهره‌مندی از زندگی فرهنگی شامل استفاده‌های آب برای بعضی از فعالیت‌های فرهنگی است.

کمیته همچنین خاطر نشان می‌کند که در تخصیص منابع آب برای استفاده‌های خانگی و شخصی و همینطور برای جلوگیری از قحطی و بیماری و نیز برای ایفای تعهدات ناشی از میثاق حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تقدم داده شود. لذا در این خصوص، دولت‌ها تعهداتی را بر عهده دارند که عبارتند از جلوگیری و کاهش بهره‌برداریهای ناپایدار آب و بهبود سیستمهای توزیع آب، ایجاد مکانیزم پاسخگویی در موارد اضطراری قطع آب، اقدامات مثبت برای جلوگیری از سوء مصرف آب و پیشبرد بهینه سازی مصرف آب از راه آموزش عمومی، انتشار و تکنولوژی مناسب حفظ آب، محدودیت سازی در مصرف آب از طریق افزایش هزینه‌ها بعد از مصرف مقدار معقول و پایه‌ای آب و نهایتاً دادن حق تقدم به استفاده‌های شخصی، خانگی و افراد در تخصیص منابع آب.

مبحث دوم: کیفیت آب

تأمین نیازهای پایه‌ای آب تنها بوسیله وجود آب برای دستیابی به این حق کافی نیست و لازم است که به کیفیت آب مورد استفاده افراد نیز توجه کافی مبذول گردد چرا که در حال حاضر افراد بسیاری در سراسر دنیا علی‌رغم اینکه به آب دسترسی دارند اما از عدم دسترسی به آب پاکیزه و سالم رنج می‌برند و بیماری‌های اسهالی و دیگر بیماری‌های ناشی از آب، بزرگترین تهدیدهای زندگی بشر هستند. حتی بزرگتر از بیماری ایدز^۸. بنابراین کیفیت ضعیف آب، یک مشکل شایع است. لذا آب تأمین شده برای مصرف خانگی و شخصی، باید از سلامت کامل برخوردار بوده و عاری از هر گونه میکروب و انگلی و نیز عاری از انواع آلودگی‌های فیزیکی، شیمیایی و هسته‌ای که تهدیدی جدی برای سلامت انسان هستند باشد. رنگ، بو و مزه آب باید برای مصرف کنندگان آن قابل قبول باشد به طوری که افراد به جای انتخاب جایگزین‌های دیگر آب، که ممکن است ظاهری جذاب هم داشته باشند، انتخاب آن را ترجیح دهند. تعهدات دولت‌ها در زمینه تأمین آب سالم و با کیفیت مطلوب شامل موارد زیر می‌باشد:

دولتها باید استانداردهای کیفیت آب را بر اساس رهنمودهای تکنیکی سازمان بهداشت جهانی تنظیم کنند و باید توجه کافی به نیاز اقشار آسیب پذیر جامعه بویژه زنان و کودکان مبذول دارند. همچنین در تعیین استانداردهای کیفی آب باید به رفع آلاینده‌ها که بیشترین اثر را بر روی سلامتی در آن کشور دارند تقدم داده شود و از همه مهم‌تر اینکه دولتها باید قواعدی را جهت جلوگیری از آلودگی منابع آب تصویب کنند و در صورت نقض این مقررات نسبت به تحمیل مجازاتها اقدام نمایند.

⁸ Scanlon, John, Angella, Cassar, *Water as a Human Right*, 2004. at: <http://www.iucn.org/themes/law> , P19

مبحث سوم: قابلیت دسترسی به آب

قابلیت دسترسی عنصر کلیدی در تأمین حق بر آب آشامیدنی سالم می‌باشد. آب و تسهیلات و خدمات آن باید برای تمام افراد بدون هیچ گونه تبعیضی قابل دسترس باشد و قابلیت دسترسی بدان معناست که منابع آب باید به گونه‌ای نگهداری شوند که مقدار کافی آب همواره و به طور مستمر در دسترس همگان باشد. قابلیت دسترسی به آب را می‌توان از چند نظر مورد بررسی قرار داد.

۱. قابلیت دسترسی فیزیکی به آب

قابلیت دسترسی فیزیکی به آب بدان معناست که مسافت منابع آب از محل سکونت افراد، محیط‌های آموزشی همچون مدارس و محل‌های کار، در حدی معقول و متعارف باشد. این مقدار به حدود پانصد متر تخمین زده شده است. همچنین زمان ایستادن در صف جلوی منابع آب نباید بیشتر از ۳ دقیقه طول بکشد. چرا که جمع آوری آب از یک منبع دور و صرف وقت زیاد برای جمع آوری آب از آن منبع، می‌تواند خطرات زیادی را به همراه داشته باشد. به عنوان مثال، زنانی که وظیفه جمع آوری آب از این منبع را بر عهده دارند ممکن است با تعرضات جنسی روبرو شده و حمل بار سنگین آب نیز ممکن است باعث ورود صدمات جسمی خصوصاً صدمات نخاعی گردد. همچنین زمانی که زنان عهده دار جمع آوری آب هستند بدلیل صرف وقت برای انجام این وظیفه، کمتر به فعالیتهای تولیدی و امر تربیت کودکانشان خواهند پرداخت. کودکان بویژه دختران نیز اگر وظیفه جمع آوری آب را بر عهده داشته باشند، ناچاراً مدرسه را رها خواهند کرد و مواجهه با مشکلاتی شبیه مشکلات زنان خواهند شد.

همچنین باید خاطر نشان کنیم که مقدار آب جمع آوری شده و مصرف شده توسط خانوارها با در نظر گرفتن فاصله منبع تا خانه یا مدرسه یا محل کار مشخص می‌گردد.

جدول صفحه بعد سطوح دسترسی به منابع آب و شرایط هر یک از آنها را با دقت و وضوح

بیشتری نشان می‌دهد.^۹

سطح خدمات	میزان آب جمع‌آوری شده	فاصله/زمان	نیازهای تأمین شده
عدم دسترسی	زیر ۵ لیتر برای هر نفر در روز	بیشتر از یک کیلومتر / بیشتر از ۳۰ دقیقه	مصرف بهداشت تضمین نمی‌شود
دسترسی مقدماتی	حدود بیست لیتر برای هر نفر در روز	بین ۱۰۰ متر تا یک کیلومتر / بین ۵ تا ۳۰ دقیقه	مصرف بهداشت تضمین می‌شود در حد شستن دستها و بهداشت اولیه و پخت غذا اما حمام و رختشویی مشکل است.
دسترسی متوسط	حدود ۵۰ لیتر برای هر نفر در روز	آب بدست آمده از شیرگرچه فقط یک شیر / حدود ۵ دقیقه زمان	نیازهای شخصی و خانگی تضمین می‌شود امکان رختشویی و حمام هم هست.
دسترسی مطلوب	۱۰۰ لیتر و بالاتر برای هر نفر در روز	آب بدست آمده از شیرهای مختلف و به طور مداوم	همه نیازها تأمین می‌گردد.

۲. قابلیت دسترسی اقتصادی

مقصود از قابلیت دسترسی اقتصادی این است که آب باید به قیمتی عرضه شود که تمام افراد در تمام سطوح اقتصادی، قابلیت تهیه آب برای رفع نیازهای حیاتی خود را داشته باشند. همچنین قیمت آب نباید توان افراد را برای خرید کالاهای ضروری‌شان مانند غذا، مسکن، آموزش و مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی کم کند. در مواردی نیز که تأمین آب توسط بخش خصوصی صورت می‌گیرد، دولت‌ها باید در نرخ گذاری آب مداخله نمایند تا هیچ فردی به دلیل عدم توان پرداخت هزینه‌های آب، از دسترسی به آن محروم نگردد. این یک واقعیت عم‌انگیز است که اغلب، فقرا که پایین‌ترین سطوح خدمات آب را دریافت

^۹ Riedel.Eibe.Knight.Lindsay.The Right to Water at: [http://www.ohchr.org/english/issues/water/docs/right to water.pdf](http://www.ohchr.org/english/issues/water/docs/right%20to%20water.pdf) , P16